

Kiusaamisen vastainen työ Turun kaupungin kouluissa

MITÄ KIUSAAMINEN ON?

Koulukiusaaminen on sitä, kun oppilas joutuu toistuvasti yhden tai useamman oppilaan tahallisen loukkaavan käyttäytymisen kohteeksi. Kiusattu jää tilanteissa alisteiseen asemaan, jolloin hänen on vaikea puolustautua.

Oleellista kiusaamisen määritelmässä on sen jatkuvuus – yksittäiset loukkaukset eivät vielä ole kiusaamista. Yksittäinenkin tapahtuma voi toisaalta luoda pitkäkestoisen uhan tunteen. Toisinaan kiusaaminen voi tapahtua niin hienovaraisena, että ulkopuolisten on vaikea sitä havaita. Ennen kaikkea kyse on kielteisestä vuorovaikutussuhteesta, joka seuraa niihin paikkoihin, joissa vuorovaikutusta tapahtuu.

MITÄ KIUSAAMISESTA SEURAA?

Kiusatuksi joutuminen ei yksiselitteisesti johda vakaviin ongelmiin, mutta se lisää ahdistuksen, masennuksen ja heikentyneen itsetunnon riskiä. Kiusatuksi joutuminen on suuri stressitekijä, mikä voi johtaa myös fyysisen terveyden ongelmiin elimistön vastustuskyvyn heiketessä. Myös yksinäisyyden kokemukset, heikentynyt koulumenestys ja käytösongelmat voivat olla seurausta kiusatuksi joutumisesta.

Kun kiusatuksi joutuneella oppilaalla on riittävästi suojaavia tekijöitä ja hän saa apua vaikean tilanteen käsittelyyn, kiusaamisen kielteiset vaikutukset heikentyvät. Kiusatuksi joutuminen ei määrittele lapsen tai nuoren tulevaisuutta vaan se, miten siihen puututaan ja minkälaista tukea tarjotaan.

Muita kiusaavat oppilaat tarvitsevat itsekkin tukea, sillä heillä on keskimääräistä suurempi todennäköisyys esimerkiksi elämänhallinnan ja ihmissuhteiden ongelmiin. Myös oppilailla, jotka eivät osallistu kiusaamiseen, mutta joutuvat sitä seuraamaan, on todettu haittavaikutuksia, kuten ahdistuneisuutta ja koulukielteisyyttä.

KIUSAAMINEN RYHMÄILMIÖNÄ

Erityisen tärkeää on ymmärtää kiusaaminen ryhmäilmiönä. Ryhmä voi ylläpitää kiusaamista osallistamalla siihen tai jättämällä sen huomiotta. Kun muu ryhmä hyväksyy kiusaamisen, kertoo se ryhmään syntyneestä oletuksesta, että kiusaaminen on hyväksyttyä ja tavanomaista. Ryhmissä, joissa kiusaamista ei kannusteta ja kiusatuksi joutunutta puolustetaan, kiusaamista tapahtuu vähemmän.

Ryhmäytymisen, ryhmän ilmapiirin ja tasa-arvoisuuden merkitys on myös suuri, sillä kilpailuhenkisyys ja hierarkkisuus ovat yhteydessä kiusaamisen esiintymiseen. Tästä syystä kiusaamisen ennaltaehkäisyssä panostetaan koko ryhmään ja pyritään vaikuttamaan kiusaamisen vastaisiin asenteisiin ja toimintaan.

Kiusaamisenvastainen työ ei saa jäädä yksittäisten toimijoiden, esimerkiksi opettajan vastuulle vaan siihen tarvitaan koko yhteisön panosta.

Oppilaiden osallisuutta on syytä korostaa kiusaamisen vastaisessa työssä. Kiusaaminen tapahtuu usein piilossa aikuisilta, jolloin muut oppilaat ovat avainasemassa sen esille tuomisessa. Lisäksi oppilaiden osallistaminen väkivallan vastaiseen työhön koulussa on yhteydessä koulun tasolla vähäisempään kiusaamiseen.

Myös sillä, miten opettaja suhtautuu kiusaamiseen on merkitystä, samoin kuin koulun ilmapiirillä. Kiusaamisen vastaiseen työhön tulee sitouttaa sekä koulun henkilökunta että oppilaat.

Vinkki: Oppilaita voi osallistaa ottamalla heidät mukaan esimerkiksi vanhempainillan suunnittelun ja toteutukseen koulun kiusaamisen vastaisesta työstä. Vanhemmille viestiminen voi tapahtua myös muun oppilaiden tekemän työn merkeissä (Kiusaamisvapaa koulu -lehti tai video, jossa kuvataan kiusaamisen vastaista työtä koulussa).

KIUSAAMISEN VASTAINEN TYÖ ON KOKO KOULUN YHTEINEN TEHTÄVÄ

Kiusaamisen vastaisen työn perustana ovat yhteinen arvopohja, visio ja tavoitteet, joihin koulun henkilökunta, oppilaat ja huoltajat ovat sitoutuneet. Työn tulisi painottua ennaltaehkäisevään koko kouluyhteisöön kohdistuvaan työhön, jota ohjaavat yhtenäiset periaatteet. Yhteisesti sovittu kiusaamisen puuttumisen malli varmistaa myös sen, että kohtelu on tasapuolista kaikkia oppilaita kohtaan. Kun kaikki ovat tietoisia toimintatavoista, ja kodin ja koulun välinen yhteistyö on avointa ja läpinäkyvää, vältetään turhilta vastakkainasetteluilta.

Koululla on yhteinen arvopohja, visio ja tavoitteet kiusaamisen osalta.

Kaikki koulun toimijat tietävät, mitä kiusaaminen on ja miten kiusaamisen vastaista työtä koulussa tehdään sekä sitoutuvat siihen osaltaan.

Huoltajat saavat tietoa kiusaamisen vastaisesta toiminnasta ja heillä on mahdollisuus osallistua työn suunnitteluun ja toteutukseen.

2.

KIUSAAMISEN ESIINTYMISTÄ SEURATAAN KOULUSSA JÄRJESTELMÄLLISESTI

Suuri ongelma kiusaamisen vastaisessa työssä kouluissa on, että kaikkia tapauksia ei tunnisteta. Kiusaamisen esiintyvyyttä tuleekin seurata vuosittain kyselyin ja tämän lisäksi kirjata tunnistetut kiusaamistapaukset. Kun selvitettyjä tapauksia verrataan kyselyn tuloksiin, voidaan nähdä, miten moni kiusaamistapaus jää havaitsematta. Kiusaamisen seuranta koulun tasolla vuosi vuodelta auttaa myös havaitsemaan kiusaamisen vastaisen työn tehokkuuden.

Tuloksista viestiminen ja keskustelu koko henkilökunnan, oppilaiden ja huoltajien kanssa on tärkeää osallisuuden vahvistamiseen liittyvää toimintaa. Erityisesti, kun kyselyyn vastaavat oppilaat näkevät, että heidän vastauksillaan on merkitystä, vahvistuu kokemus osallisuudesta. Huoltajien suuntaan viestiminen taas kertoo läpinäkyvyydestä ja avoimuudesta rakentaen näin luottamista ja yhteistä keskustelua.

Kiusaamisen esiintyvyyttä seurataan systemaattisesti kyselyin.

Kiusaamistapaukset kirjataan koulun tasolla.

Kyselyiden ja tapausten esiintyvyyden seuranta hyödynnetään kiusaamisen vastaisen työn toimintamallien tarkistamisessa vuosittain.

Kyselyiden tuloksia käydään läpi: oppilashuoltoryhmän lisäksi koko henkilökunnan, oppilaiden ja huoltajien kanssa.

Mahdollisia kyselyitä:

- Turun kaupungin joka toinen vuosi toteutettavassa perusopetuksen laatukyselyssä seurataan myös kiusaamisen esiintyvyyttä.
- Kouluterveyskysely tarjoaa koulutason tietoa kiusaamisesta joka toinen vuosi vuosiluokille 4. ja 5. (thl.fi/kouluterveyskysely)
- KiVa-kysely tarjoaa vuosittain koulu- ja luokka-astekohtaista tietoa mm. kiusaamisesta ja koulussa viihtymisestä. Henkilökunnalle suunnattu kysely toimii työkaluna koulun kiusaamisen vastaisen työn seurannassa. Kyselyt ovat saatavilla rekisteröityneille KiVa-kouluille ja (kivakoulu.fi/kyselyt)
- Koulun hyvinvointiprofiili on kattava hyvinvointikysely sisältäen myös kiusaamiseen liittyviä kysymyksiä. Kyselyn saa käyttöön vuosittaisella kertamaksulla (koulunhyvinvointiprofiili.fi/)

Koululla voidaan toteuttaa myös omia kyselyitä kohdennetusti tai koko koulun tasolla. Tällöin voidaan saada tarkempaa tietoa kiusaamisesta ajankohdissa, joissa laajempia kyselyitä ei järjestetä, ja tietoa esimerkiksi yksittäisten luokkien tilanteesta toimenpiteitä arvioitaessa.

3.

KIUSAAMISEN ENNALTAEHKÄISY ON OSA KOULUN PERUSTOIMINTAA

Kiusaamisen ennaltaehkäisyllä tarkoitetaan sekä myönteisen ilmapiirin luomista että tunne- ja vuorovaikutustaitojen edistämistä. Voidaankin ajatella, että myönteinen ja luottamukseen perustuva ilmapiiri on kiusaamisenvastaisen työn maaperä. Toisaalta kiusaamisen ennaltaehkäisyyn kuuluu se, että kiusaamisesta puhutaan suoraan. Oppilaiden tulee ymmärtää, mitä kiusaaminen on sekä oma vastuunsa kiusaamisen vastaisessa työssä. Heille tulee myös tarjota konkreettisia keinoja toimia, mikäli he havaitsevat kiusaamista tai joutuvat itse kiusatuksi. Kiusaamisasioiden käsittely ennaltaehkäisevästi on kuin jatkuvasti lisättävä lannoite, jolla kiusaamisen vastaista työtä pidetään yllä.

Vinkki: Koululla voi olla oma hyvinvointitiimi, joka suunnittelee koulun hyvinvointia edistävää ja kiusaamisen ennaltaehkäisevää toimintaa. Tiimissä voi olla mukana niin henkilökunnan jäseniä, oppilasedustus kuin myös huoltajia.

Ryhmäytymiseen ja tutustumiseen tähtäävää toimintaan panostetaan erityisesti lukuvuoden alussa, mutta myös jatkuvasti.

Tunne- ja vuorovaikutustaidot on sisällytetty opetussuunnitelmaan ja niiden toteuttamisesta on tehty koulun tason linjauksia.

Kiusaamiseen liittyviä asioita käsitellään kaikkien oppilaiden kanssa niin, että oppilaat ymmärtävät, mitä kiusaaminen on, ja tietävät, miten toimia, jos he kohtaavat kiusaamista.

Koulussa on sovittu kuka toteuttaa ja millä ajalla mainittuja ennaltaehkäiseviä toimia.

Mahdollisia materiaaleja ennaltaehkäisevään työhön:

- KiVa Koulu -ohjelma: Opettajan oppaat (suositeltu 1., 4. ja 7. luokille) sisältävät oppituntikonkreetisuuksia, joissa on ryhmäytymiseen, tunne- ja vuorovaikutustaitoihin ja kiusaamiseen liittyviä harjoitteita; Pulmikas-peli on rekisteröityneille KiVa-koululle tarjottu keskusteluun kannustava mobiililaitteilla joukkueissa pelattava peli, jonka avulla voidaan käsitellä koulun arkeen ja kiusaamiseen liittyviä aiheita (kivakoulu.fi/pulmikas).
- Mannerheimin lastensuojeluliiton nettisivuilta löytyy tietoa kiusaamisesta ja paljon materiaalia ja harjoitteita mm. ryhmäyttämiseen, yksinäisyyden ehkäisyyn ja yhdenvertaisuuden tukemiseen. Tukioppilastoimintaan on niin ikään integroitu yllä mainittuja teemoja mukaan lukien kiusaamisen ehkäiseminen. (mll.fi/)
- Yhteispeli-menetelmä on erityisesti alakouluille suunnattu toimintamalli tunne- ja vuorovaikutustaitojen vahvistamiseksi. Yhteispeli-oppaasta löytyy työskentely vinkkejä koko kouluyhteisön hyvinvoinnin edistämiseksi.
- Pro Koulu on koko koulun toimenpideohjelma yleisemmin käyttäytymisen ongelmien ennaltaehkäisyyn. (prokoulu.fi)
- Tunne- ja vuorovaikutustaitojen ja/tai ryhmäytymiseen tähtääviä harjoitteita ja toimintatapoja löytyy myös esimerkiksi Lions Quest-materiaaleista (lionsquest.fi), Aseman lapset ry.:n Friends-ohjelmasta (asemanlapset.fi/fi/toimintamuotomme/friends) ja positiivisen pedagogiikan työkaluista (esim. Uusitalo-Malmivaaran ja Vuorisen Huomaa hyvä! -materiaalit, Leskenojan Positiivisen pedagogiikan työkalupakki jne.).
- Poliisin näkökulmia kiusaamiseen rikoksena, voi pohtia yhdessä oppilaiden kanssa: <https://www.riku.fi/erilaisia-rikoksia/koulukiusaaminen/>

4.

KOULUSSA ON SELKEÄ KIUSAAMISEEN PUUTTUMISEN MALLI

Koululla tulee olla yhtenäinen selkeä kaikkien (henkilökunta, oppilaat ja huoltajat) tiedossa oleva toimintamalli kiusaamiseen puuttumiseksi. Yhteinen puuttumisen malli varmistaa yhdenvertaisen kohtelun. Suunnitelmassa tulee olla selvillä myös jatkotoimenpiteet, jos kiusaamista ei saada keskustelujen tai koulun muiden toimien avulla loppumaan.

Syytä on myös pohtia, miten toimia tilanteissa, jotka eivät täytä ”kiusaamisen kriteeriä”. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö kyse olisi vakavasta asiasta. Yleisesti ottaen jokaiseen loukkaavaan käyttäytymiseen ja vuorovaikutuksen ongelmiin tulisi puuttua – tämä on myös kiusaamisen ennaltaehkäisevää työtä ja tarjoaa tosielämän harjoitusareenan tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoittelulle. Tällöin aikuisten ohjaaman ratkaisun lisäksi voidaan käyttää esimerkiksi vertaissovittelua. Kiusaamistapaukset ratkaistaan kuitenkin aina aikuisten toimesta.

Kaikille on koulussa selvää, miten toimia, kun havaitsee, kuulee tai epäilee kiusaamista tapahtuvan.

Koulussa on yhdenmukainen ja selkeästi vastuutettu toimintamalli kiusaamistapausten selvittämiseksi. Kaikkia kiusaamisessa osallisia kuullaan tapauksen selvittämiseksi ja huoltajia informoidaan asian etenemisestä.

Selvittämisen lisäksi kiusaamistilannetta seurataan tulevien viikkojen aikana ja varmistetaan, että kiusattu oppilas kokee olonsa turvalliseksi koulussa.

Kun kiusaamista on ilmennyt, otetaan ryhmässä käyttöön ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä, jotta uusilta tapauksilta vältytään.

HUOM! Koulussa tulee olla myös suunnitelma tilanteisiin, jos keskustelut kiusaamiseen osallistuneiden kanssa eivät riitä, jos kiusaaminen täyttää rikoksen tunnusmerkit tai jos kiusatuksi joutunut oppilas on vaarassa. Näissä tapauksissa oppilashuollon ammattilaiset ovat mukana selvittämässä tilannetta ja tarpeen mukaan otetaan yhteys poliisiin tai sosiaalitoimeen. Oppilaan turvallisuuden varmistamiseksi voidaan myös harkita ryhmien uudelleenjärjestämistä tai toista kiusaavan oppilaan väliaikaista erottamista. Tulehtuneita kiusaamistapauksia ja ryhmän haasteita voidaan lähteä selvittämään myös esimerkiksi nuorisotyön kanssa yhteistyössä.

Vinkki: KiVa Koulu -ohjelman ratkaisukeskeinen toimintamalli kiusaamistapausten selvittämiseksi on todettu toimivaksi kiusaamiseen puuttumisen malliksi. Tässä mallissa koulussa on nimetty KiVa-tiimi, joka on koulutettu selvittämään kiusaamistapauksia. Mallissa on selkeä runko ja ohjeet keskusteluun kiusaamiseen osallistuneiden oppilaiden kanssa. Joissain KiVa-kouluissa on todettu toimivaksi se, että tiimin jäsenistä yksi vaihtuu vuosittain. Tällöin osaaminen säilyy tiimissä, mutta samalla edistetään koko koulun vähittäistä sitouttamista ja osaamista.

KIUSAAMISTAPAUKSEEN OSALLISET OPPILAAT SAAVAT TUKEA ASIAN KÄSITTELYYN

Vaikka kiusaaminen olisi loppunut, tilanne jää toisinaan elämään uhkana kiusatuksi joutuneen kokemuksiin. Psykologinen uhka voi elää lapsen ja nuoren mielessä pitkäänkin. Kiusatuksi joutuminen on voinut vaikuttaa lapsen tai nuoren minäkuvaan ja saattaa vaikuttaa sosiaalisten tilanteiden havaitsemiseen. Aiemmin kiusatuksi joutunut saattaa esimerkiksi tulkita kiusaamiseksi asioita, jotka ulkopuolisen mielestä sitä eivät ole. Tällöin tarvitaan kuunteleva ja tukea antava aikuinen, ei vähättelyä, sillä lapsen tai nuoren kokemus ja tunne ovat aina tosia.

Lisäksi on syytä muistaa, että myös toisia kiusannut lapsi tai nuori tarvitsee tukea ja apua oman käyttäytymisen muuttamiseksi. Yksin jättäminen mahdollisten syyllisyyden ja häpeän tunteiden kanssa ei edistä lapsen tai nuoren kehitystä. Myötätuntoinen ja kannustava lähestymistapa, jossa samaan aikaan asetetaan selkeät rajat hyväksyttävästä käyttäytymisestä, on rakentavampaa kuin rangaistukset ilman tukea.

Koulussa varmistetaan, että kiusatuksi joutunut tai toisia kiusaava oppilas saa tarvittaessa oppilashuollollista tukea myös tilanteen selvittämisen jälkeen.

LÄHTEET

Garandeau, C. F., Lee, I., & Salmivalli, C. (2014). Inequality matters: Classroom status hierarchy and adolescents' bullying. *Journal of Youth & Adolescence*, 43(7), 1123–1133. <https://doi.org/10.1007/s10964-013-0040-4>

Garandeau, C. F., Poskiparta, E., & Salmivalli, C. (2014). Tackling acute cases of school bullying in the KiVa anti-bullying program: A comparison of two approaches. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 42(6), 981–991. <https://doi.org/10.1007/s10802-014-9861-1>

Haataja, A., Sainio, M., Turtonen, M., & Salmivalli, C. (2016). Implementing the KiVa antibullying program: Recognition of stable victims. *Educational Psychology*, 36(3), 595–611. <https://doi.org/10.1080/01443410.2015.1066758>

Kampman, M., Solantaus, T., Anttila, N., Ojala, T., & Santalahti, P. (2015). Yhteispeli koulussa—Opas hyvinvoinnin ja vuoroaikutuksen vahvistamiseen. THL. <http://www.julkari.fi/handle/10024/129900>

Khoury-Kassabri, M., Benbenishty, R., Avi Astor, R., & Zeira, A. (2004). The contributions of community, family, and school variables to student victimization. *American Journal of Community Psychology*, 34(3), 187–204.

Kärnä, A., Voeten, M., Poskiparta, E., & Salmivalli, C. (2010). Vulnerable children in varying classroom contexts: Bystanders' behaviors moderate the effects of risk factors on victimization. *Merrill-Palmer Quarterly*, 56(3), 261–282. <https://doi.org/10.1353/mpq.0.0052>

McDougall, P., & Vaillancourt, T. (2015). Long-term adult outcomes of peer victimization in childhood and adolescence: Pathways to adjustment and maladjustment. *American Psychologist*, 70(4), 300–310. <https://doi.org/10.1037/a0039174>

Moore, S. E., Norman, R. E., Suetani, S., Thomas, H. J., Sly, P. D., & Scott, J. G. (2017). Consequences of bullying victimization in childhood and adolescence: A systematic review and meta-analysis. *World Journal of Psychiatry*, 7(1), 60. <https://doi.org/10.5498/wjp.v7.i1.60>

Nishina, A., & Juvonen, J. (2005). Daily Reports of Witnessing and Experiencing Peer Harassment in Middle School. *Child Development*, 76(2), 435–450. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2005.00855.x>

Nocentini, A., Menesini, E., & Salmivalli, C. (2013). Level and change of bullying behavior during high school: A multilevel growth curve analysis. *Journal of Adolescence*, 36(3), 495–505. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2013.02.004>

Rivers, I., Poteat, V. P., Noret, N., & Ashurst, N. (2009). Observing bullying at school: The mental health implications of witness status. *School Psychology Quarterly*, 24(4), 211–223. <https://doi.org/10.1037/a0018164>

Saarento, S., Kärnä, A., Hodges, E. V. E., & Salmivalli, C. (2013). Student-, classroom-, and school-level risk factors for victimization. *Journal of School Psychology*, 51(3), 421–434. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2013.02.002>

Sainio, M., Novák, J., Kaukiainen, A., Willför-Nyman, U., Annevirtaa, T., Pöyhönen, V., & Salmivalli, C. (2018). KiVa Koulu: Opettajan opas yläkoulun 7. Luokalle. Turun yliopiston psykologian laitoksen tutkimuksesta käytäntöön -julkaisusarja, 3., 220.

Salmivalli, C. (2010). Bullying and the peer group: A review. *Aggression and Violent Behavior*, 15(2), 112–120. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2009.08.007>

Salmivalli, C. (2014). Participant Roles in Bullying: How Can Peer Bystanders Be Utilized in Interventions? *Theory Into Practice*, 53(4), 286–292. <https://doi.org/10.1080/00405841.2014.947222>

Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K., & Kaukiainen, A. (1996). Bullying as a Group Process: Participant Roles and Their Relations to Social Status Within the Group. *Aggressive Behavior*, 22(1), 1–15.

Salmivalli, C., Poskiparta, E., Tikka, A., & Pöyhönen, V. (2018). Opettajan opas alakoulun 1. Luokalle. Turun yliopiston psykologian laitoksen tutkimuksesta käytäntöön -julkaisusarja, 2., 160.

Salmivalli, C., Pöyhönen, V., & Kaukiainen, A. (2018). KiVa Koulu: Opettajan opas alakoulun 4. Luokalle. Turun yliopiston psykologian laitoksen tutkimuksesta käytäntöön -julkaisusarja, 3., 174.

Salmivalli, C., Voeten, M., & Poskiparta, E. (2011). Bystanders Matter: Associations Between Reinforcing, Defending, and the Frequency of Bullying Behavior in Classrooms. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 40(5), 668–676. <https://doi.org/10.1080/15374416.2011.597090>

Veenstra, R., Lindenberg, S., Huising, G., Sainio, M., & Salmivalli, C. (2014). The role of teachers in bullying: The relation between antibullying attitudes, efficacy, and efforts to reduce bullying. *Journal of Educational Psychology*, 106(4), 1135–1143. <https://doi.org/10.1037/a0036110>

Wolke, D., & Lereya, S. T. (2015). Long-term effects of bullying. *Archives of Disease in Childhood*, 100(9), 879–885. <https://doi.org/10.1136/archdischild-2014-306667>

**SMART
& WISE**
TURKU

Turun kaupungin julkaisu, 2020